

УДК 159.9.018

doi:10.15421/171602

Суб'єктивні підстави події як інтенційні основи дискурсивної моделі комунікації

Ю.С. КРАВЦОВ

Дніпродзержинський державний технічний університет, м.Дніпродзержинськ, Україна

Авторське резюме

Розгляд феноменологічного аспекту процесів комунікації дозволяє автору більш детально проаналізувати суб'єктивні підстави події в просторі інформації. Новий підхід до комунікації виявляє новий погляд на світ, він розставляє нові акценти в методології пізнання. Автор встановлює, що відбулася дереалізація комунікативної реальності, коли швидкість передачі сигналу в межах нашої планети можна прирівняти до миттєвої, а відстань і час повідомлення стають гранично маленькими, що прагнуть до нуля. Тому робиться висновок, що виникає інше, більш досконале комунікативне співтовариство, яке є віртуальним. Автором з'ясується масштаб прояву феномена віртуальності в соціальному та індивідуальному житті, що дозволяє говорити про «віртуалізацію» суспільства і спонукає дослідників до розробки нового розуміння соціальної реальності в її відношенні до реальності віртуальної. Автор аналізує інший різновид віртуальної реальності – мережева віртуальна реальність у вигляді інтерактивного середовища – це дозволяє характеризувати її як комунікативний простір майбутнього. Охарактеризовано закономірності системи комунікативних дій і відносин, а також ресурсів, що накопичуються в результаті сукупної людської діяльності.

Ключові слова: філософія процесу; простір інформації; транспарентність суспільства; дійсність актуальна і віртуальна; інформаційно-комунікативні технології

Subjective element of events as intentional basis of the discursive model of communication

Y.S. KRAVTSOV

Dneprodzerzhinsk state technical university, Dneprodzerzhinsk, Ukraine

Abstract

The article reveals the phenomenological aspects of the communication process. The importance of the more detailed analysis of developments in the subjective foundation of information space. A new approach to communication is associated with a new look at the world, it puts new emphasis on the methodology of knowledge. According to the author the specifics of postmodern social situation due to the fact that society has become transparent (clear) through a radical change in the technology of mass communication. Existing induces derealization communicative reality, when the signal transmission rate in the range of our planet can be equated to instant, and the distance and time of the message are extremely small, approaching zero. Therefore, the conclusion is that there is another, more sophisticated communicative community that is virtual, which establishes a fundamentally different circuit, or a model of the communicative process. Investigated that in contrast to the current actually expresses integrity, stability and completeness, virtual reality is the source of the difference and diversity. Thus virtuality is a phenomenon, immanent in the very structure of existence, embodies the creative opportunity-generating activities. The article reveals that virtual reality is based on the principle of «feedback» that allows for the maximum entry of a person into the information space. The scale of the phenomenon of virtual manifestations in social and individual life suggests the «virtualization» of society and encourages researchers to develop a new understanding of social reality in its relation to the reality of the virtual. At the same time virtual model is the result of the synthesis of human sensory and mental abilities, but taken in their generality, the idea of the correlation between man and objects in the world. Hence, his model has a priori importance, because it incorporated all rational isolated situations where it may be. Innovation will be held only if they are arranged in a definite integral structure (conceptualization). At the reason for the virtualization of postmodern society is an objective need for the transition of information and communication technologies to a new level, as well as an immanent need for human creativity, to create a new reality, these worlds, for which she would be the demiurge. It's a creative element of the process.

Keywords: the philosophy of the process; space information; the transparency of the company; actual and virtual reality; information technology kommunikativnye; discursive model of communication

Субъективные основания события как интенциональные основы дискурсивной модели коммуникации

Ю.С. КРАВЦОВ

Днепродзержинский государственный технический университет, г. Днепродзержинск, Украина

Авторское резюме

Рассмотрение феноменологического аспекта процессов коммуникации позволяет автору более детально проанализировать субъективные основания события в пространстве информации. Новый подход к коммуникации © Ю.С. Кравцов, 2016

кації обнаруживает новый взгляд на мир, он расставляет новые акценты в методологии познания. Автор устанавливает, что состоялась дереализация коммуникативной реальности, когда скорость передачи сигнала в пределах нашей планеты можно приравнять к мгновенной, а расстояние и время сообщения становятся предельно маленькими, стремящимися к нулю. Поэтому делается вывод, что возникает другое, более совершенное коммуникативное сообщество, которое является виртуальным. Автором выясняется масштаб проявления феномена виртуальности в социальной и индивидуальной жизни, что позволяет говорить о «виртуализации» общества и побуждает исследователей к разработке нового понимания социальной реальности в ее отношении к реальности виртуальной. Автор анализирует другую разновидность виртуальной реальности - сетевую виртуальную реальность в виде интерактивной среды - это позволяет характеризовать ее как коммуникативное пространство будущего. Охарактеризованы закономерности системы коммуникативных действий и отношений, а также ресурсов, которые накапливаются в результате совокупной человеческой деятельности.

Ключевые слова: философия процесса; пространство информации; транспарентность общества; действительность актуальная и виртуальная; информационно-коммуникативные технологии

Постановка проблеми. Значна актуальність і тонкість застосування феноменологічної методології соціальних досліджень полягає в тому, що якраз ця методологія орієнтована на якісну диференціацію знакового континууму, який конституюється людським створенням: світ наукового дискурсу, світ міфології, світ анімізму, релігії, ідеальних уявлень тощо. Тому саме феноменологічна методологія, що вже має солідний досвід дослідження генезису людських реальностей і їхнього інтерсуб'єктивного статусу, найбільш пристосована до освоєння віртуального світу.

Аналіз досліджень і публікацій. Для цілого ряду сучасних соціальних теорій, до яких відносяться, зокрема, концепції Ю. Габермаса, Т. Лукмана, Дж. С. Александера, Ж. Коенен-Хуттера, характерно вивчення закономірностей розвитку сучасного суспільства, яке припускає джерело розвитку в збільшенні, прискоренні, ущільненні і глобалізації комунікації, визначає розгляд комунікативного аспекту соціальної практики.

Бодрійяр стверджує, що комп'ютерна революція постає матеріально-технічною підставою власне соціальних змін суспільства, яке переходить за межу модерну і зазнає кризи, розпаду соціальної реальності в традиційному розумінні. У постіндустріальну, постмодерну епоху трансформація суспільства набуває цілком іншого характеру, ніж припускали теоретики інформаційного суспільства, моделі яких, як і моделі віртуалізації Паєтау, Бюля, Крокера і Вейнстейна, ґрунтуються на стереотипному уявленні про суспільство як про систему інститутів. У традиційно-реалістичному розумінні інституційний лад суспільства і є те стійке й об'єктивне щодо індивідів, що можна назвати соціальною реальністю. Але інституційний лад, як показали К.Маркс, М.Вебер, П.Бергер і Т.Лукман, – це соціально-історична реальність, результат самовідчуження людини. Перетворення в останні десятиліття цієї реальності на ефемерну, нестабільну, описувану постмодерністським принципом П.Фейєрабенда «anything goes» («дозволено все») саме і пояснюється її історичністю. Людина епохи постмодерну, – на думку Д.В. Іванова, – занурена у віртуальну реальність, захоплено живе

в ній, усвідомлюючи її умовність, керуваність її параметрів і можливість виходу з неї. Корсунцев І.Г. Носов, Н.А. Литвинцева, Л.В., Налитов С.Д. та ін. вважають, що взаємини між людьми наберуть вигляду відносин між об'єктами, це і є перспектива віртуалізації суспільства. Для опису суб'єктивної позиції в контексті кіберландшафту сучасного стану пропонуються нові терміни, зокрема «техностан розуму» (Б.Стерлінг), «термінальна (кінцева) тотожність» (У.Берроуз) та інші.

Мета дослідження. Більш детально проаналізувати суб'єктивні підстави події в просторі інформації, а потім перейти до розгляду дискурсивної моделі комунікації і проблем соціальних симулякрів.

Виклад основного матеріалу. Філософське осмислення багатьох феноменів культури пов'язане з філософією процесу, оскільки реальність, включаючи і природний світ, і людську сферу, має динамічний характер, з'являючись з минулого (зберігаючи його) і рухаючись у нове майбутнє. Одним з феноменів, який не може бути виведений з детерміністичних законів, є поняття «подія». Подія дозволяє мати справу із значущими фрагментами життєдіяльності людини. Вона може бути, а може і не бути.

Звичне, яке стало класичним, розуміння суб'єктивності розвивається з підлеглості останньої сфери «Я мислю». Згідно з цією тезою, самосвідомість – ексклюзивний акт, що робить помітним існування суб'єкта. Шляхом формулювання трансцендентальних умов його конституювання «Я» одержує гарантований статус своєї абсолютної достовірності. Відтепер «Я» – це нефундована єдність, що забезпечує стійкість апріорних умов досвіду, але така, що показує свою зовнішність лише побічно, в самообігу рефлексії мислячого. Феноменологічне тлумачення суб'єктивності успадковує і підсилює даний мотив.

Герменевтика вибудовує свою модель трансцендентальної суб'єктивності: у проекті Х. Гадамера, як відомо, аналогом екзистенціального апріорі виступає мова. Тим самим він виявляє себе як трансцендентальна умова розуміння. Дія такої трансцендентальної суб'єктивності – у межах феноменологічно орієнтованих дис-

курсивних стратегій - відкривала можливості нових тематизацій. Суб'єктивність, витлумачена у дусі нового трансценденталізму як переважно структурно-визначена, дістала можливість стати методологічним апріорі всередині пояснювальних схем онтології, епістемології, теорії людини і соціуму [1, с. 76].

Уявлення про світ як про процес висловлювали у вигляді філософських доктрин і систем А. Бергсон, П. Тейяр де Шарден, А. Н. Уайтхед. «Кожне дійсне явище виявляє себе як процес; воно є становлення» [11, с. 592]. Будь-яка подія процесуальна. Подія це явище, а явище – філософська категорія. «Подія в своїй внутрішній реальності відображає в собі як щось те, що складається з частин, аспектів, властивої їй цінності, як повна реалізація самої себе» [11, с.165]. На відміну від процесу, що не потребує свідомості, подія не є достатньою собі (хоча всяка подія процесуальна). У праці «Поняття природи» А. Уайтхед вводить істотні для своєї філософської системи поняття «події» як становлення і поняття «об'єкта». «Подія починається як наслідок, звернутий в минуле, а закінчується як причина, звернута в майбутнє» [11, с.165]. А. Уайтхед виводить, що природа є структура процесів, які розгортаються. Він відзначає: «Події минулого іманентно присутні в подіях майбутнього. Минуле об'єктивно існує в теперішньому часі, яке переходить в майбутнє» [11, с. 592].

Вивчення еволюційних процесів засвідчило безпосередню участь інформації у динаміці складних систем, якими є і соціокультурні системи. На основі ідеї про інформаційний процес і обґрунтуванні інформаційного механізму самоорганізації І. В. Мелік-Гайказян сформулювала принципи дослідження нелінійної динаміки соціокультурних систем, які стали основою інформаційно-синергетичного підходу [6, с. 46]. Даний підхід до інформації як до незворотного процесу становлення в нерівноважних системах дав можливість сформулювати визначення феномена інформації. «Феномен інформації є багатостадійний, незворотний процес становлення структури у відкритій нерівноважній системі, що починається з випадкового вибору, що запам'ятовується, який ця система робить, переходячи від хаосу до порядку, і що завершується цілеспрямованою дією згідно з алгоритмом або програмою, що відповідають семантиці вибору» [6, с. 53]. У ньому суттєвими є процеси генерації і рецепції інформації – як процеси становлення, переходу від існуючого до того, що виникає. Їх реальність пов'язана із стрілою часу, випадковими подіями і станами хаосу. Згідно з цим підходом «генерація інформації – це випадковий вибір варіанта, що запам'ятовується, з декількох можливих і рівноправних» [6, с. 52].

Подію не можна описати у схемі причини і наслідку. «Події не можуть бути виведені

з детерміністичного закону. Подія це те, що може бути, а може і не бути... Отже, з погляду постнекласичної методології і методології дослідження інформаційних процесів, події є наслідком нестійкості хаосу. Згідно з визначенням А. Уайтхеда, ми занурені у світ відносин, подій і процесів. Наратологічний підхід до категорії події ускладнюється необхідністю звести до єдиного знаменника вельми різнохарактерні явища: комунікативну подієвість дискурсивного процесу і референтну подієвість процесу історичного (або квазіісторичного, «фікціонального» в галузі художньої літератури) [7, с. 8]. Наратив (англ. і фр. *narrative* – розповідь, оповідання) – поняття філософії постмодерну, що фіксує процесуальність самоздійснення як спосіб буття тексту. Ґрунтовну спробу розробки комунікативної події розповідання здійснив В. Шмід. Він висунув «низку умов, виконання яких, крім названого контрасту між двома ситуаціями, утворює подію в наративному тексті», а саме: «реальність» («у фіктивному світі розповідання»); «релевантність» («істотність за масштабами фіктивного світу»); «результативність»; «непередбачуваність»; «незворотність» («новий стан не піддається анулюванню»); «неповторюваність»; «консекутивність» («зміна має тягти за собою наслідки в мисленні і діях суб'єкта») [12, с. 268-269].

Чітке відмежування подієвості від природних процесів сформулював Ю. М. Лотман: «Подія мислиться як те, що відбулося, хоча могло і не відбутися» [4, с. 285]. Так, схід сонця для жодного з тих, що постійно живе на Землі, подією, не є. Проте затемнення сонця для більшості людей вже виявляється подією, хоча для астронома воно залишається закономірним фактом природного процесу. Загальне наратологічне поняття «події», як уявляється, може бути експліційоване в наміченому П. Рікером ряду «родових феноменів (подій, процесів, станів)» [7, с. 112]. «Подія, – згідно з більш м'яким і точним визначенням П. Рікера, – це те, що могло відбутися по-іншому» [7, с. 115]. В. Тюпа, розмірковуючи щодо наративного підходу, вважає, що вирішальною характеристикою події є якість інтелігібельності (збагненності) [10, с.8], яка становить своєрідний загальний знаменник як для різнорідних референтних подій оповідуваної історії, так і для будь-якої комунікативної події спілкування (діалогічного співбуття значень). В. Тюпа вирізняє властивості, необхідні для характеристики події як референтної, так і комунікативної [305, с. 9-10].

По-перше, подія гетерогенна. Подієвий ланцюг дисконтинуальний, фрагментарний, епізодийний. Це спричинено тим, що первинною і породжуючою інстанцією подієвості є актантний чинник вторгнення, що цілеспрямовано або випадково перериває, спотворює,

трансформує природну або нормативну послідовність станів, ситуацій, дій. Тому нарративність припускає персоніфікацію (необов'язково антропоморфну) актантної функції вчинку, звершення, дії. По-друге, подія хронотопічна. Те, що фіксується як подія, є, насамперед, співбуття якихось чинників у часі і просторі, а не у вічності і безмірності. По-третє, подія інтелігібельна. Третьою і вирішальною інстанцією подієвості є актуалізатор події, що знаходить себе в тексті як бахтінський «третій», як володар точки зору («свідок») і ціннісної позиції, власного голосу («суддя»), відносно яких і актуалізується смислова природа даної події, без чого жодна фактичність неподієва. В структурі референтної події цю функцію актуалізації здійснює сам наратор. А в комунікативній події оповідання актуалізатором є адресат – свідок вторгнення оповідача в цілісність події, що завершилася і застигла у минулому. Співбуттям – сумісним буттям – можна вважати той чи інший фрагмент людської життєдіяльності, в якому щось відбувається. Для набуття статусу подієвої повинна відбутися, по-перше, локалізація того або іншого фрагмента життя, його виокремлення як фігури з фону, по-друге, переживання його як важливого моменту буття. В. Тюпа визначає комунікативну подію спілкування – як діалогічне співбуття значень [10, с.9].

Соціодинаміка сучасного суспільства рішучим чином спрямовується стратегією споживання. Споживання – ставлення, завдяки якому індивід зацікавлений не лише і не стільки в разовому доступі до об'єкта, як у володінні все новими і новими об'єктами. Як наслідок, об'єкти стають розрізненими один від одного, вони зливаються в нескінченний потік «однакового». Споживання – це жадання прискорення потоку рівнобайдужих об'єктів. Телекомунікаційні системи сьогодні, вважає Б. Марков, не залишають часу для розуміння значення повідомлення, вони спрямовані на прискорення потоку знаків. Знак – це завжди вказівка на щось, відмінне від нього самого. Циркуляція знаків без розуміння їхнього значення призводить до зникнення того, що стояло за знаками, а саме – денотата, справжнього референта повідомлення [5, с. 570]. «Наші голови, – відзначає П. Слотердайк, – натреновані тримати в полі зору енциклопедично широку шкалу однаково байдужих для нас явищ, причому байдужість окремої теми походить не від неї самої, а від того, що інформаційний потік mass-media поставив її в один ряд з іншими» [8, с. 343]. В цьому зв'язку цікаве таке спостереження П. Слотердайка, згідно з яким якщо і є щось позитивне в надлишку цих інформаційних потоків, що проходять крізь голову людини епохи масових комунікацій, то це якраз емпіризм і їх абсолютна «ринковість». П. Слотердайк схопив щось загальне в «одночасності» сучасних

mass-media і традиційного філософського метанаративу. «Безбережний емпіризм mass-media певною мірою імітує філософію завдяки тому, що вони намагаються знайти власний погляд на тотальність буття, обійняти своїм поглядом все буття в цілому; природно, це буде не тотальність, схоплена в понятті, а тотальність, схоплена в епізодах» [8, с. 344]. Реальні події не існують для нас у принципі, поки вони не опосередковані мовою або іншими знаковими системами. Ми можемо назвати знаком будь-який феномен, здатний передавати інформацію (від елементарного – дорожній знак, до складних – міф) від потенційного донора до потенційного реципієнта. Для того, щоб взаємодія здійснилася, інформація має бути виражена (або уміщена) в код, який реципієнту належить розшифрувати.

Роль комунікативної події полягає в тому, що це стрибок з потенційності в актуальність. Способи кодування і декодування повідомлень формуються під впливом досвіду людини, який розуміється не лише як індивідуальний досвід, але й як досвід групи, до якої належить людина, а також досвід тієї культури, яку ця людина представляє, освоює її в процесі інкультурації. Часто залучені в комунікацію не розділяють загальні коди і соціальні позиції, декодування може відрізнятись від того, які значення мав на увазі кодувачий. Повідомлення, згідно з тлумаченням У. Еко, виступає як джерело і семіологічна інформація. У цьому значенні повідомлення саме є джерелом нової інформації. Інформаційні події – це події, що відбуваються навколо нас і з нами. Це стійкі індивідуальні сутності, подія, в якій відбувається щось, що породжує яексь негравіальне значення. «В процесі самоорганізації на певних етапах еволюції може виникати і розвиватися інформація. Така, що різко змінює перебіг, а головне – темп еволюції» [13, с. 70]. Це процес народження нової інформації. Таким чином, узагальнюючи сказане, відзначимо, що для інформаційної події можна виділити такі властивості: подія є процесуальною, але фрагментарною; хронотопічною і феноменальною, збагненою і актуалізованою адресатом випадково, але вона завжди має певний сенс для адресата й адресанта. Роль події в просторі інформації неоднозначна, оскільки це створення нової інформації різної цінності, проте у будь-якому випадку подія – це народження нової інформації, яка змінює динаміку комунікативного простору. У цьому значенні подія є поворот в обертанні рефлексії і зміна напряму руху разом із способами руху.

Після аналізу суб'єктивних підстав події у просторі інформації ми можемо перейти до розгляду дискурсивної моделі комунікації і проBLEM соціальних симулякрів. Модель дискурсу розглядається в комунікативній парадигмі як практична форма організації соціальної прак-

тики. Практичний дискурс здатний виступати як форма діяльності й повинен бути використаний інститутами, які в своєму функціонуванні пов'язані з дискурсивним перетворенням волі. Однею з граней розширення сфери раціонально-теоретичного дискурсу можна вважати розвиток соціальної теорії симулякрів і симуляції як видів репрезентації. Симуляція – це вже і не реальне в суворому сенсі, оскільки його більше не прикриває ніяке уявне, а гіперреальне. «Саме визначення реальності свідчить, що реальність – не просто те, що можна відтворити, а те, що вже відтворене в гіперреальності» [2, с. 152]. На думку П. Бурдьє, в сучасному товаристві автономної волі, громадської думки не існує зовсім, більшою мірою це теоретична конструкція, яка використовується тими, хто проводить опити, і тими, хто їх замовляє. За його словами, «є, з одного боку, думки сформовані, мобілізовані і групи тиску, мобілізовані навколо системи в явному виді сформульованих інтересів; і з іншого боку – схильності, які за визначенням не є думка...» [3, с.129].

На наш погляд, дискурсивна модель комунікації полягає у:

1. Розумінні дискурсу як моделі інтерсуб'єктивного формування точок зору, в основі якої лежить раціональна аргументація. Як форма діяльності він повинен бути використаний інститутами, які в своєму функціонуванні пов'язані з дискурсивним перетворенням волі.

2. Сучасна ситуація кристалізації «нової раціональності» реалізує мету практичного дискурсу – у формі діалогу рівноправних парт-

нерів випробовується здібність інтересів до узагальнення, коли виключені всі мотиви, окрім пошуку істини.

3. Істина повинна бути «інтерсуб'єктивно переносима» і рефлексивно прийнята. Ті, хто володіють найбільшими знаннями, отримують переваги, оскільки вони компетентні судити, які лінгвістичні вирази утворені граматично правильно, які трансформації висловів логічно узгоджуються, які способи поведінки можуть бути класифіковані як раціональні.

4. Репрезентація створює знак і сама предстає як знаковий феномен. Поняття присутності, тотожності і істини поміщають будь-яке можливе визначення в ситуацію «репрезентації кола»: репрезентація суб'єктом об'єкта недвозначно ототожнюється з сприйманою «феноменальною формою», що уявляється як конвенціональне прийняте встановлення тотожності, яка дається «правильною» або «справжньою».

5. Репрезентація є лише актом симуляції. Симуляція – це породження за допомогою моделей реального «без походження і реальності». Реальне як синтетичний продукт комбінаторних моделей – це вже і не реальне в суворому сенсі, оскільки його більше не прикриває ніяке уявне, а гіперреальне. Реальність – не просто те, що можна відтворити, а те, що вже відтворене в гіперреальності.

Висновки. Головною характеристикою сьогодення можна вважати перехід до домінування культурно-символічних, не прив'язаних безпосередньо до матеріально-фізичної сторони існування, форм і способів підтримки та відтворення соціальності.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Батлер Дж. Психика власти: теории субъекции / пер. Завена Баблюна. — Харьков: ХЦГИ ; Санкт-Петербург : Алетейя, 2002. — 168 с.
2. Бодрийяр Ж. Символический обмен и смерть. / Ж. Бодрийяр — М.: «Добросвет», 2000 — 387 с.
3. Бурдьє П. За рационалистический историзм // Шматко Н.А. (ред.) Социо-Логос постмодернизма. Альманах Российско-французского центра социологических исследований ИСПАН. М.: Институт экспериментальной социологии, 1996. — С. 9-29.
4. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров. Человек – текст – семиосфера – история. — М., 1996. — 464 с.
5. Марков Б. Знаки бытия.(Signs of life) СПб., «Наука» — 2001. — 568 р.
6. Мелик-Гайказян И. В. Информационные процессы и реальность / И. В.Мелик — Гайказян. — М.: Наука, 1997. —191 с.
7. Рикер П. Время и рассказ. Т.1. Интрига и исторический рассказ / Поль Рикер. — М.: Унив. кн., 2000. — 312 с.
8. Слотердаик П. Критика цинического разума. Пер. Александра Перцева. — Екатеринбург, Изд-во Уральского университета, 2001. — 584 с.
9. Тилинина Т.В. Заблуждения и социальное познание (Misconceptions and social cognition) /Т. В. Тилинина. — Ростов-на-Дону, 1997. — 162 с.
10. Тюпа В. Очерк современной нарратологии / В. Тюпа // Критика и семиотика. — Вып. 5. — 2002. — С. 5-10.
11. Уайтхед А. Н. Избранные работы по философии: пер с англ. / А. Н. Уайтхед. — М.: Прогресс, 1990. — 717 с.
12. Шмид В. Проза как поэзия / В. Шмид. — СПб.: ИНАПРЕСС, 2001. — 352 с.
13. Эко У. Отсутствующая структура. Введение в семиологию / У. Эко. — ТОО ТК «Петрополис», 1998. — 432 с.

Стаття надійшла до редакції 26.03.2016

REFERENCES:

1. Batler, Dzh., 2002. Psihika vlasti: teorii sub'ektsii [Psychic power: subjection theory]. Harkov: HTsGI; Sankt-Peterburg : Aleteyya (in Russian).
2. Bodriyyar, Zh., 2000. Simvolicheskiy obmen i smert [Symbolic exchange and death]. «Dobrosvet», Moscow (in Russian).
3. Burde, P., 1996. Za ratsionalisticheskiy istorizm. Shmatko, N.A. (red.) Sotsio-Logos postmodernizma. Almanah Rossiysko-frantsuzskogo tsentra sotsiologicheskikh issledovaniy ISRAN [For rationalist historicism]. Institut eksperimentalnoy sotsiologii, Moscow. 9-29 (in Russian).
4. Lotman, Yu.M., 1996. Vnutri myislyaschih mirov. Chelovek – tekst – semiosfera – istoriya [Inside minded worlds. Man - text - semiosphere - history]. Moscow (in Russian).
5. Markov, B., 2001. Znaki byitiya [Signs of life]. «Nauka», SPb. (in Russian).
6. Melik-Gaykazyan, I. V., 1997. Informatsionnyie protsessy i realnost [Information processes and reality]. Nauka, Moscow (in Russian).
7. Riker, P., 2000. Vremya i rasskaz. T.1. Intriga i istoricheskiy rasskaz [Time and narrative. V.1. The intrigue and historical narrative]. Univ. kn., Moscow (in Russian).
8. Sloterdagk, P., 2001. Kritika tsinicheskogo razuma. Per. Aleksandra Pertseva [Critique of Cynical Reason]. Izd-vo Uralskogo universiteta, Ekaterinburg (in Russian).
9. Tilinina, T.V., 1997. Zabluzhdeniya i sotsialnoe poznanie [Misconceptions and social cognition]. Rostov-na-Donu (in Russian).
10. Tyupa, V., 2002. Ocherk sovremennoy narratologii [Sketch of modern narratology]. Kritika i semiotika 5, 5-10 (in Russian).
11. Uaythed, A. N., 1990. Izbrannyye raboty po filosofii [Selected works on philosophy]. Progress, Moscow (in Russian).
12. Shmid, V., 2001. Proza kak poeziya [Prose as poetry]. INAPRESS, SPb. (in Russian).
13. Eko, U., 1998. Otsutstvuyuschaya struktura. Vvedenie v semiologiyu [Lack of structure. Introduction to semiology]. TOO TK «Petropolis» (in Russian).

*Кравцов Юрій Сергійович – доктор філософських наук, професор
Дніпродзержинський державний технічний університет
Адреса: 51918, м.Дніпродзержинськ, вул. Дніпробудівська, 2*

*Kravtsov Yuriy S. – doctor of philosophical sciences, Full Prof.
Dneprodzerzhinsk state technical university
Address: 2, Dniprobudivska Str., Dneprodzerzhinsk, 51918, Ukraine
E-mail: kravtsovyuri@yandex.ru*

*Кравцов Юрий Сергеевич - доктор философских наук, профессор
Днепродзержинский государственный технический университет
Адрес: 51918, г. Днепродзержинск, ул. Днепростроевская, 2*